

Mary Shelley (30 sierpnia 1797 w Londynie - 1 lutego 1851 tamże)

*Ta pisarka urodzona w Londynie,
jak jakiś wszechwładny demiurg-inżynier
ożywiła trupa,
strachu była kupa,
takż Frankenstein powstał i nie zginie.*

(ebs)

Mary Shelley - poetka i pisarka okresu romantyzmu, tworzyła w gatunku powieści gotyckiej, "powieści grozy", prekursorka powieści SF.

<https://www.youtube.com/watch?v=J86epQejmKg>

Urodziła się 30 sierpnia 1797 w Londynie jako Mary Godwin, córka intelektualistki feministycznej Mary Wollstonecraft oraz Williama Godwina. Małżeństwo rodziców było wyjątkowo dobrane pod względem charakterów i poziomu intelektualnego obojga małżonków - niestety, w tym samym roku, 10 września Mary Wollstonecraft Godwin po urodzeniu córki zmarła na gorączkę popołożową. Po jej śmierci Godwin napisał do przyjaciela: *"Jestem przekonany, że nie ma na świecie nikogo, kto mógłby się z nią równać. Wiem z doświadczenia, że oboje byliśmy ukształtowani, by dać sobie nawzajem szczęście. Nie spodziewam się, bym kiedykolwiek mógł być jeszcze szczęśliwy"*.

Mary Wollstonecraft uchodzi dziś za jedną z najbardziej znanych obrończyni praw kobiet, a William Godwin jest zaliczany do grona wybitnych myślicieli społeczno-politycznych epoki. Sama pisarka mawiała później, że jest córką "dwóch wybitnych postaci świata literackiego". Wyjątkowo inteligentna, czytana, interesowała się aktualnymi osiągnięciami nauki, m.in. badaniami Humphry'ego Davy'ego w zakresie chemii i Luigiego Galvaniego w zakresie fizjologii. W późniejszych latach chłonęła koncepcje naukowe Darwina.

<https://www.youtube.com/watch?v=E4p96vqI3zA>

W 1814, w wieku niespełna 17 lat związała się (uciekła z domu) z wybitnym angielskim poetą Percym Shelleyem, który był częstym gościem w domu jej ojca. Poznali się w roku 1812, 26 czerwca 1814 Mary wyznała miłość Percy Shelley'owi na grobie swojej matki Mary Wollstonecraft na cmentarzu przy St Pancras Old Church. Shelley był

już wówczas żonatym mężczyzną i ojcem dwóch córek. Rok później (1815) urodziła mu syna, który wkrótce zmarł. W 1816 powiła drugiego syna Shelleya - Williama (który zmarł w wieku niespełna 3 lat na malarię). W maju tego samego roku, pod naciskiem opinii publicznej, para zdecydowała się wyjechać do Europy i osiadła w Szwajcarii koło Genewy.

Tam pisarka poznała innego czołowego angielskiego poetę epoki, Lorda George'a Byrona. Również w 1816 roku zmarła tragicznie (przez utonięcie) żona Shelleya - Harriet, co otworzyło parze drogę do małżeństwa, które zostało zawarte jeszcze pod koniec tego samego roku. Trwało ono do 1822 roku, kiedy Shelley zginął tragicznie (również utonął). Kilkuletni związek z Shelleyem miał na Mary jako pisarki decydujący wpływ w przyszłości. Ze związku z Shelleyem miała jeszcze córkę Klarę (zm. w 1819) i syna Percy Florence'a (ur. 1819), który jako jedyne z ich dzieci dożył wieku dorosłego i z którym spędziła ostatnie lata swojego życia.

Po śmierci ukochanego Mary powróciła bowiem do Anglii, gdzie przebywała aż do swojej śmierci, zmarła we śnie w następstwie guza mózgu 1 lutego 1851 w Londynie. Miała 54 lata. Została pochowana na dziedzińcu Saint Peter's Churchyard w Bournemouth, Dorset.

<https://www.youtube.com/watch?v=ILwFreRzzXQ>

Zadebiutowała powieścią "Frankenstein albo: Współczesny Prometeusz" (1818), która do dziś uchodzi za jej najwybitniejsze, a z pewnością najbardziej znane dzieło. Pomysł "Frankensteina" narodził się latem 1816 podczas pobytu w Szwajcarii (w okolicach Genewy), kiedy małżonkowie Shelley w towarzystwie Byrona i Johna Polidori urozmaicali sobie zimne i dżdżyste wieczory (tzw. "rok bez lata", dziś wiemy, że w rezultacie potężnej erupcji wulkanu Tambora na wyspie Sumbawa w Indonezji) wymyślaniem opowieści o duchach. Dzięki "Frankensteinowi" Mary Shelley stała się czołową twórczynią powieści gotyckiej oraz prekursorką literatury fantastyczno-naukowej.

Napisała także inne powieści grozy, m.in.:

"Valperga", 1823

"Ostatni człowiek" ("The Last Man"), 1826

"Przeistoczenie" ("Transformation"), 1831

Podjęła również pracę nad na poły biograficzną powieścią grozy "Matilde", która została wydana już po jej śmierci, w 1859.

"Frankenstein" ("Frankenstein or The Modern Prometheus" - "Frankenstein, czyli współczesny Prometeusz") - powieść Mary Shelley z 1818. Pisarz SF Brian Aldiss uważa Frankensteina za pierwszą powieść SF lub przynajmniej zapowiedź tego gatunku.

<https://www.youtube.com/watch?v=evGOcIYFUsl>

Powieść doczekała się wielu przeróbek i adaptacji filmowych, których większość zniekształcała lub sptycała pierwowzór. Pierwsza ekranizacja powstała w 1910, najszynniejsza - w 1931, a jedna z najbardziej udanych i wiernych oryginałowi - w 1994. Powieść Mary Shelley nie jest bowiem, jak filmowe produkcje hollywoodzkie, prostym dziełem obliczonym na efekt grozy. Wymowa powieści obraca się wokół dylematu moralnego równania się człowieka z Bogiem-stwórcą, kwestią prawa stwórcy do decydowania o losach stworzonej przez siebie istoty oraz zasadniczego tematu: odrzucenia stwora przez ludzi, gdyż dla nikogo nie liczyła się jego bezinteresowność i dobre serce, a to ludzki strach, odraza i obrzydzenie uczyniły z niego prawdziwego potwora.

<https://www.youtube.com/watch?v=NQt9BbylCwl>

Akcja powieści rozgrywa się pod koniec XVIII w. w Europie Zachodniej (głównie w Szwajcarii - Genewie i Lucernie) i na Oceanie Arktycznym. Jest to tragiczna historia naukowca-filozofa Wiktora Frankensteina usiłującego rozwikłać zagadkę śmierci. Efektem jego wieloletnich poszukiwań i badań naukowych jest odkrycie możliwości przywracania życia zmarłym, a nawet stworzenie idealnego człowieka, na swój wzór też Frankesteina. Jego eksperyment kończy się tragicznie - w miejsce ideału powstaje monstrum, wprawdzie inteligentne i wykazujące ludzkie odruchy, jednak nie potrafiące się odnaleźć w otaczającej rzeczywistości (ze względu na jego wygląd ludzie się go boją i uciekają albo go atakują). Stwór, podążając i prześladując swojego stwórcę w imię zemsty, doprowadza w końcu do śmierci najbliższych Frankensteina i jego samego.

Autorka, żona angielskiego poety epoki romantyzmu Percy'ego Shelleya, napisała swoją powieść zainspirowana odkryciami naukowymi swojej epoki i jej duchem filozoficzno-artystycznym. Sama koncepcja książki zrodziła się w willi Diodati nad Jeziorem Genewskim 16 czerwca 1816 podczas spotkania towarzyskiego Shelleyów z lordem Byronem i Johnem Polidori. Towarzystwo spędzało czas w domu, m.in. racząc się opowieściami grozy, bo lato roku 1816 było wyjątkowo deszczowe i chłodne. Praca nad spisaniem historii młodego naukowca i jego dzieła zabrała pisarce blisko dwa lata.

Istnieją pewne przypuszczenia co do związku dzieła Mary Shelley z niemiecką miejscowością Frankenstein (obecnie Ząbkowice Śląskie) na Dolnym Śląsku i aferą grabarzy z 1606, która mogła wpłynąć inspirująco na pisarkę. Mogłoby to wyjaśnić etymologię tytułu i analogię z nazwą miejscowości. Współcześnie w Ząbkowicach Śląskich organizowany jest festiwal grozy i horroru pod nazwą "Weekend z Frankensteinem", nawiązujący do tytułowego bohatera powieści Mary Shelley.

Według innych przypuszczeń prawzorem Frankensteina był alchemik Johann Konrad Dippel, który urodził się na zamku Frankenstein koło Darmstadt.

"Spędziłam lato 1816 roku w okolicach Genewy. Było wyjątkowo zimno i deszczowo i wieczorami zbieraliśmy się przy kominku, delektując niemieckimi opowiadaniem o duchach. Te baśnie budziły w nas chęć by je naśladować. Dwoje przyjaciół /.../ oraz ja postanowiliśmy, każde z osobna wymyślić historię opartą na fenomenach

nadprzyrodzonych." (Mary Shelley w przedmowie do pierwszego wydania)

Ekranizacje:

"Frankenstein" - ekranizacja z 1910

"Frankenstein" - ekranizacja z 1931

"Przekleństwo Frankenstein" - film z 1957

"Frankenstein" - ekranizacja z 1994

"Victor Frankenstein" - ekranizacja z 2015

Oprócz wyżej wymienionych ekranizacji powstawały też liczne sequele i parodie opowiadające o potworze Frankenstein lub jego twórcy. Filmy te jednak nie miały już wiele wspólnego z pierwowzorem literackim.

Przekład Henryka Goldmana z 1925 wydawany był w XX wieku. Potem powstały tłumaczenia Pawła Łopatki (2005) i Macieja Płazy (2013).